

dat ik zachtmoedig ben en nederig van hart en gij zult rust vinden voor uw zielen. Want mijn juk is zacht en mijn last is licht. Of wilt men het anders: de Bergrede begint met zaligsprekingen. Voór nog een gebod gegeven is heeft het: zalig zijt gij — want uwe is het koninkrijk der hemelen. Jezus geeft, wat Hij belooft. Hij zelf volbrengt de wet en verdient de zaligheid. Zou moet het zijn, omdat de Bergrede de wet is van het koninkrijk der hemelen, waarin God ook Zijn genade in Christus openbaart.

En zien we het zoo, dan kunnen we de boven gestelde vraag toch weer bevestigend beantwoorden. Zeker, Jezus eischt, dat Zijn discipelen de geboden, die Hij geeft, zullen volbrengen en dat ze aldus de ware gerechtigheid zullen betoonen en ingaan in het koninkrijk der hemelen. Maar Hij eischt het van hen, wien Hij het eerst zelf heeft gegeven en die Hij daarom zalig spreekt.

De Bergrede geeft ons den regel der dankbaarheid op het verlorene en vrijgemaakte leven in het koninkrijk Gods.

F. W. GROSHEIDE.

UIT DE SCHRIFT.

Wij zullen Hem zien:

Maar wij weten, dat als (Hij) zal geopenbaard zijn, wij Hem zullen gelijk wezen; want wij zullen Hem zien, gelijk Hij is. 1 Joh. 3:2b.

„Wij zullen Hem gelijk wezen; want wij zullen Hem zien“....

Eigenaardige gedachte.

Het aanschouwen van God zal tot gevolg hebben, dat wij Gode gaan gelijken. Door het zien van God worden Zijne trekken op ons overgebracht. „Wij zullen Hem gelijk wezen; want wij zullen Hem zien.“

Reeds in dit leven komt deze waarheid tot bevestiging. Van nature heeft de mensch voor God geen oog. Hij moge veel van Hem weten, maar hij ziet God niet in Zijne deugden, in Zijne heiligheid en Zijn recht. Zijne genade en onuitsprekelijke zondaarsliefde.

En zoolang Hij God niet ziet, zoolang blijft hij ook het beeld Gods missen. Pas dan wordt dat beeld en die gelijkenisse Gods bij den mensch opgericht, wanneer hem de oogen verlicht worden en hij den Heere leert aanschouwen. Door het zien van God wordt hij het beeld van God. Door het zien van Gods heiligheid wordt in den mensch de afkeer tegen de zonde gewekt. Door het zien van Gods recht gaat de mensch zichzelf vernemen. Door het gezicht op Gods genade wordt de mensch ook zelf vertoerd. Door den blik op Gods groote liefde ontvouwt de mensch in wederliefde.

De mensch ontvangt dus de gelijkenisse Gods door het zien van God. Reeds in dit leven blijkt de waarheid: wij worden Hem gelijk, want wij zien Hem.

Hoeveel te rijker zal dit nu zijn in den staat der heerlijkheid, wanneer alle bedekking en verandering om God te aanschouwen is weggevalen; wanneer wij Hem zien „gelijk Hij is“.

Thans hebben we zoo menigmaal van onzen God een onzuivere voorstelling. Ook na ontvangen genade gaat ons leven vaak gebukt onder verkeerde gedachten van den Heere; slaafsche vrees, wantrouwen, onaanvaardelijkheid voor de heiligheid Gods, geen indruk hebben van Zijne liefde. — dit alles en veel meer is een aanwijzing, dat wij God niet zien „gelijk Hij is“. En dat werkt belemmerend op de herstelling van het beeld Gods in ons. Hoe zal het dan zijn, als al deze belemmeringen zullen zijn weggevalen. Als we in een nieuw lichaam en een volkomen gereinigde ziel de volle openbaring Gods zuiver zullen ontvangen; als ons geestelijk leven niet meer gehinderd en gedrukt zal worden door het zien van God gelijk Hij niet is, maar wij nooit anders dan de ware voorstelling en de juiste gedachten van Hem zullen genieten, en wij eeuwig Hem zien zullen „gelijk Hij is“; als wij beeld ook niet meer door het geloof behoeven op te vangen in den spiegel Zijns Woords, doch Hem aanschouwen zullen van aangezicht tot aangezicht.

* * *

Dit nu zal de weg zijn, waarin de algeheele voltooiing van het beeld en de gelijkenisse Gods bij ons tot stand komt. Die gelijkenisse ontving de mensch eenmaal bij zijne schepping; maar zij ging verloren. En nu wordt ze wel aanvankelijk opgericht doordat God zich aan den mensch te aanschouwen geeft; doch de volkomen oprichting geschiedt in de eeuwige heerlijkheid. Dan zien we God ongestoord „gelijk Hij is“. Dan komen al Zijne deugden en schoonheden tot onbepaalde openbaring. Het is niet uit te spreken wat dat zal zijn. Het zal het opperste van de zaligheid zijn. Gods schoonheid eeuwig met begeerig oog en ziel in te drinken. Er zal niets hoogers in de zaligheid zijn, dan „Hem te zien gelijk Hij is“.

En dan zullen wij ten volle verstaan wat de apostel zegt: „wij zullen Hem gelijk wezen, want wij zullen Hem zien, gelijk Hij is“. Want dan zullen de zaligen slechts ééne taak, ééne jubelend vol-

brachte taak hebben: hoe langer zoo meer, tot in alle eeuwigheid, de schoonste gelijkenisse van dien heerlijksten God te gaan vertoonen. Die heerlijkheid Gods zal de zaligen zoo bekoren en verrukken, dat er slechts één lust in hen branden zal: Hem gelijk zijn. Zijne heerlijke gelijkenisse openbaren. De aanschouwing van de schoonheid Gods zal zoo overwinnend op hen inwerken, dat zij niet anders begieren, dan een volkomen afdrak van die schoonheid te zijn en de gelijkenisse van hun God te vertoonen.

Dat is het: „wij zullen Hem gelijk wezen; want wij zullen Hem zien, gelijk Hij is“.

* * *

Zult gij in die heerlijkheid deelen, mijn lezer? Dan zult ge in dit leven reeds uwen God moeten zien.

Dan zal uw oog nu reeds geopend moeten worden voor Zijne schoonheid, en het zal u tot beschaming en verbrokenheid des harten moeten strekken, dat gij de heerlijke gelijkenisse Gods verloren hebt. Denk er aan, dat van degenen, die God niet kennen en hunne eigengemaakte afgoden voor oogen hebben, dezelfde wet geldt, die hier is aangewezen: „Dat die hen maken hun gelijk worden“. (Psalm 115:8).

Maar wie in verootmoediging en schuldbesef zich bukken ging, wijl hij zichzelf zag in het licht van Gods heerlijke deugden, — die mag weten, dat de Heere Zijn beeld bij hem weer ging oprichten.

Dat Gods volk zich verblijde in de hope. „Wij zullen Hem zien, gelijk Hij is.“ Maar laat ons dan nu reeds er naar streven Hem te kennen gelijk Hij is. Laat ons onze harten reinigen van alle verkeerde gedachten aangaande God. Laat ons bidden: „Uw naam worde geheiligd; dat is, geef ons, eerstelijk, dat wij U recht kennen“....

Alle misstand in het geestelijk leven komt hieruit voort, dat wij den Heere onzen God niet zien „gelijk Hij is“, dat wij van Hem ons gesneden beeld maken, dat wij telkens weer vervallen in de fout, te denken, dat Hij te eenenmale is gelijk wij.

Eenmaal zullen wij verzadigd worden met Zijn beeld, als wij zullen opwaken. En dan zal er een eeuwig toenemen zijn in de volmaking van de gelijkenisse Gods.

„Wij weten“.... zegt de apostel. Ja, wij weten! Dat we in die wetenschap telkens ons hoofd weer opheffen!

Wij weten, dat wij Hem zullen gelijk wezen; want wij zullen Hem zien, gelijk Hij is.

v. A.

KERKELIJK LEVEN.

Synode-Indrukken.

XXIV.

Bezwaarschrift-Ds G. R. Kuiper.

„n Sympathiek schrijven.“

„Meer een verzoekschrift dan een bezwaarschrift.“ De schrijver was tot in de ziel ontroerd, dat Ds van den Brink buiten de Gereformeerde Kerken stond. Naar uit zijn toelichting viel op te maken, had hij van vroeger al relatien met Ds van den Brink. Hij kwam er voor uit, dat hij persoonlijk in de leiding van zijn leven veel aan Ds van den Brink heeft te danken. Nu richtte hij tot de Synode het verzoek om nog een weg te zoeken, ten einde met Ds van den Brink een nadere saamspreking te houden en zoo mogelijk de breuk te herstellen. Er moest zich een complex van misverstanden hebben voorgedaan, oordeelde hij. Als de Synode nu eens een commissie benoemde om te trachten, die misverstanden uit den weg te ruimen?

In zulk een pleidooi zit iets moois.

Iets wat te zelden onder ons voorkomt.

Reverentie en piëteit jegens een ouden leidsman zijn hier aan het woord.

Indien er termen waren geweest om aan dit verzoek te voldoen, de Synode zou het voorzeker niet hebben nagelaten.

Doch zulke termen waren niet te vinden.

De onderstelling, dat er bij Ds van den Brink nog misverstand kon bestaan, was moeilijk te aanvaarden.

Lang en veel was er op de classis Haarlem met Ds van den Brink gesproken.

Zoo lang en zoo veel, dat deze zelf verzocht er een eind aan te maken.

En waar Ds van den Brink openlijk had verklaard en geschreven „aan de zijde van Dr Geelkerken“ te staan, hadden de Synodale Deputaten geen ander advies kunnen geven, dan de maatregelen, door de Synode voor zulke gevallen uitgestippeld, toe te passen.

De Synode stond hier voor een gedane zaak. Zij was er van overtuigd, dat niets onbeproefd was gelaten, om Ds van den Brink te overtuigen.

Desniettemin was hij uit de Gereformeerde Kerk van Zandvoort getreden en had daarmee het verband met de Gereformeerde Kerken verbroken.

Met Ds Kuiper betreurde ieder Synode-lid dezen gang van zaken.

Doch gelijk zoo vaak in het leven voorkomt, moest ook deze zaak worden overgegeven.

En de uitkomst heeft wel bewezen, dat de Synode in haar beslissing niet faalde.

Was men eerst nog van meening, dat het afwijkende gevoelen bij Ds van den Brink zich hoofdzakelijk op het kerkrechtelijke samentrok, sindsdien bleek, dat hij ook in dogmaticis het oordeel van Dr Geelkerken deelt.

Men heeft er op gewezen, dat Ds van den Brink steeds „oer-Gereformeerd“ is geweest.

Wij laten deze uitdrukking voor wat ze is.

Maar het „eens oer-Gereformeerd“ sluit nog niet in zich „altijd oer-Gereformeerd“.

Ieder kan dwalen.

En wanneer wij Ds van den Brink moeten oordeelen naar zijn eigen woorden — en wij mogen immers geen anderen maatstaf aanleggen? — dan is hij thans op een dwaalweg.

Hoe dit mogelijk is?

Velen staan voor deze vraag.

Ds van den Brink is wel een droevig raadsel.

Bezwaarschrift-Ds B. Wielenga.

Ook dit was meer een verzoekschrift dan een bezwaarschrift.

Immers daarin werd verzocht een nadere verklaring van de Synode omtrent de slang en haar spreken en aangaande de scheppingsdagen.

Ook dit schrijven sloeg een hoogst korrekten, broederlijken toon aan.

Het beteekende een groote vooruitgang op de bekende brochure „Ons aller Moeder“, waarvan, gelijk verluide, Dr Wielenga als de eigenlijke vader moet worden beschouwd, terwijl de andere onderleekenaars zoo ongeveer als peetvaders optraden.

Als wij aan deze brochure denken, betreuren wij het schrijven van Dr Wielenga aan de Synode niet.

Het is onze eerlijke overtuiging, dat geen enkele brochure — ook geen van Dr Geelkerken — zoo veel kwaad in onze kerken heeft aangericht als juist „Ons aller Moeder“.

Niet alleen onthoudt zich het verzoekschrift van Dr Wielenga van de onbillijke, onjuiste en noodeloos scherpe kwalifikaties, welke in „Ons aller Moeder“ voorkwamen, als „onduidelijk, onwetenschappelijk, ondoelmatig, onpraktisch, ontactisch, onpedagogisch“, maar daarin komt zelfs de gulle bekentenis voor „Dankbaar voor dit herderlijk schrijven, dat het mij vergemakkelijkt heeft uwe dogmatisch-exegetische beslissing te aanvaarden“.

Neemt men in aanmerking, dat de Synode, behoudens enkele punten, de Classis Amsterdam in het gelijk stelde, en dat nu Dr Wielenga zich gedrongen voelde openlijk te verklaren, dat hij de Synode-beslissing aanvaardt, dan valt dit stellig als niet maar één stap, doch als vele stappen in de goede richting te boeken.

Weliswaar zou onze blijdschap volkomen zijn geweest, indien Dr Wielenga „Ons aller Moeder“, wat de geïncrimineerde passages betreft, met evenzoveel woorden had verloochend, maar ook zoo stonde zijn schrijven de Synode tot vreugde, gelijk zijzelf uitsprak.

Evenwel kon zij aan zijn verzoek om inlichtingen niet voldoen.

De Synode had tevoren reeds het standpunt ingenomen, dat zij wel ingekomen bezwaren onder de oogen zou zien, maar dat zij zich niet geroepen gevoelde om allerlei vragen te beantwoorden.

Zij had dan ook reeds, voór dat het bezwaarschrift van Dr Wielenga in behandeling kwam, aan een broeder, die een vragenstroom op de Synode had gericht, ten bescheid gegeven, dat hij zich daarmee tot zijn leeraar of kerkeraad had te wenden.

Nu zou het toch wel — om nog eens de uitdrukking te bezigen, waarvan tegenwoordig de ooren tuiten — „meten met twee maten“ geweest zijn, indien de Synode op de vragen van Dr Wielenga wel ware ingegaan.

Naar de methode, aanbevolen door „Ons aller Moeder“, zou men voor „speciale kinderen“ met zonderingen moeten scheppen.

Op dien grond zou men dan een afwijking van den regel voor Dr Wielenga wenschelijk hebben kunnen achten.

Maar die methode deugt o.i. niet.

Zij zou in de kerk tot twist en krakeel aanleiding geven.

Algemeene „kinderen“ zijn er nu eenmaal niet. Elk kind is een „speciaal kind“.

Evenmin als in een gezin is het in de kerk te verdedigen, dat de een wordt voortgetrokken boven den ander.

Daarenboven, de vragen van Dr W. waren niet zoo urgent, dat zij niet konden wachten.

Hing het van haar beantwoording af of Dr W. zich met de beslissingen der Synode kon vereenigen, dan zou de Synode hem een weg hebben kunnen wijzen om meer licht te verkrijgen.

Maar zoo stond het niet.

Dr W. meldde, dat hij de dogmatisch-exegetische beslissingen aanvaardde.

Daarvoor bezat hij derhalve licht genoeg.

De Synode had daartoe het hare bijgedragen. Meer verlangde de Synode niet en kon ook niet van haar worden verlangd.

Waar zou het heen moeten, indien zij moest

mitmak
uitspra
Wort
aangeh
Maar
nen na
Dr V
Paradij
zou de
Zelf
Het
blik vo
De l
Mag
bezig l
Imme
Zou
dan ka
werpen
schrift
En
zijn da
zich zo
Hij l
wordt
engel
Zou
zou hij
engelen
Maar
Het
Paul
die zie
En
doet al
naren
Dat
door es
De ge
in het
Wie
Indie
dragen
moeten
Zeide
schrijve
hij de
Moeder
indien
Want
Maar
Moeder
deze v
welke
moet h
Op c
zijn vr
Dat
Het
Er z
als ik
gelijk
in, dat
En t
vaardt
aan de
Dat
Juist
antwo
brieven
bedoeld
niet op
In e
W. aan
worpen
eigenlij
vatting
meent
schisma
den toe
Daargel
is het
Wieleng
Dr Wi
geeft, c
de dog
en zich
in onze
meert
zwaren
huurlijk
opkome
van Dr
aan. D
welk e
Wij s
Wij z
pelijk.
Wij
wat me
en er
niet w
van str
Aan
wij gee
Wij
nemen
Maar
zeggen

dat de Sy-

dat het af-
zich hoofd-
k, sindsdien
oordeel van

den Brink

at ze is.

uit nog niet

moeten oor-

wij mogen

en? — dan

rig raadse.

Vielen ga.

ift dan een

nadere ver-

ing en haar

dagen.

korrekten,

gang op de

waarvan,

enlijke vader

andere onder-

ops traden.

betrouwen

de Synode

geen enkele

ten — zoo-

gericht als

kschrift van

n noodeloos

aller Moes-

wetenschap-

isch, onpae-

de gulde be-

herder-

gemakke-

-exegeti-

en".

Synode, be-

sterdam in

elenga zich

dat hij de

stellig

stappen in

komen zijn

er Moeder".

at, met even-

ar ook zóó

ugde, gelijk

inlichttu-

andpunt in-

aren onder

niet geroe-

antwoorden.

et bezwaar-

ling kwam,

om op 'de

ven, dat hij

maad had te

de uitdruk-

g de ooren

eweest zijn,

Dr Wielenga

„Ons aller

anderen" nif-

uitmaken of deze en die opvatting zich met haar uitspraak yerdraagt?

Wordt zoo'n opvatting werkelijk door iemand aangehangen, dan verandert de zaak.

Maar dat is niet het geval voor zoover wij kunnen nagaan.

Dr W. noemt de opvatting, dat de Satan in het Paradijs „als slang" zou zijn verschenen. Satan zou de gedaante van een slang hebben aangenomen.

Zelf staat Dr W. deze opvatting echter niet voor.

Het is niet bekend, dat iemand die op dit oogenblik voorstaat.

De kwestie is alzo louter spekulatief.

Mag een Synode zich met spekulatieve kwesties bezig houden?

Immers neen!

Zou iemand werkelijk die opvatting huldigen, dan kan hij die aan het oordeel der Synode onderwerpen, maar dan behoort hij daarvoor tevens schriftuurlijke gronden aan te voeren.

En die gronden mogen dan wel wat steviger zijn dan de tekst, waarop volgens Dr W. iemand zich zou kunnen beroepen.

Hij haalt hier aan 2 Cor. 11:14, waar gezegd wordt, dat de Satan zelf zich verandert in een engel des lichts.

Zou deze tekst eenige bewijskracht bezitten, dan zou hij moeten beteekenen, dat Satan zich in een engelenverschijning manifesteerde.

Maar daarvan is allerminst sprake.

Het verband wijst dat uit.

Paulus waarschuwt tegen de valsche apostelen, die zich uitgeven voor apostelen van Christus.

En — zoo zegt hij — gelijk nu Satan zich voordoeft als een engel des lichts, zoo doen zijn di-naren zich voor als dienaars der gerechtigheid.

Dat doen zij door hun spreken en handelen, niet door eenige gedaanteverwisseling.

De gevolgtrekking zou dan moeten zijn, dat Satan in het Paradijs sprak en handelde als een slang!!

Wie kan daaruit wijs worden?

Indien iemand alzo deze opvatting wilde voor-dragen, zou hij zich van deugdelijker argumenten moeten voorzien.

Zeiden wij boven, dat onze blijdschap over het schrijven van Dr W. volkomen zou zijn, indien hij de kwaad stichtende passages uit „Ons aller Moeder" herriep, wij moeten er nog aan toevoegen: indien hij zijn vragen achterwege had gelaten.

Want zeker: het zijn maar vragen.

Maar evenmin als bij de uitgave van „Ons aller Moeder" heeft Dr W. er zich bij het stellen van deze vragen voldoende rekenschap van gegeven, welke psychologische uitwerking dit op anderen moet hebben.

Op deze wijze wordt hij oorzaak, dat anderen zijn vragen in gravamina gaan omzetten.

Dat vragen produceert gravamina.

Het kweekt onrust.

Er zijn altijd mensen, die denken: kijk eens, als ik dat aanneem, behoeft ik de Synode geen gelijk te geven en neem ik toch geen standpunt in, dat zij kan veroordeelen.

En terwijl Dr W. zelf de Asser beslissingen aanvaardt, werkt hij het in de hand, dat anderen aan de aanvaarding zich onttrekken.

Dat is heusch niet denkbeeldig.

Juist over het bezwaarschrift van Dr W. en het antwoord van de Synode daarop hebben wij eenige brieven liggen, welke als ingezonden stukken zijn bedoeld, maar welke wij onzen stelregel getrouw niet opnemen.

In een daarvan wordt het standpunt van Dr W. aan scherpsinnige en scherpe ontleding onderworpen. Uit een paar andere straalt door, dat men eigenlijk in die door Dr W. zelf niet gedeelde opvatting de oplossing van de kwestie ziet, men meent, dat dit de reddingsplank is, welke den schismatieken broederen slechts behoeft te worden toegestoken, om hen op het droge te brengen. Daargelaten, dat zij zich in dit laatste vergissen, is het toch tekenend voor de uitwerking van Dr Wielenga's schrijven. Weer een ander gelooft, dat Dr Wielenga door zijn vragen juist te verstaan geeft, dat hij slechts onder drievoudig voorbehoud de dogmatisch-exegetische beslissingen aanvaardt en zich daardoor aan het hoofd stelt van een groep in onze kerken, die zich slechts uiterlijk konformeert, die zich niet openlijk verzet, maar zijn bezwaren giet in voorzichtig vragenden vorm. Natuurlijk moeten wij tegen zulk een onderstelling opkomen. 'Zij is met de uitdrukkelijke verzekering van Dr W. in strijd en tast zelfs zijn oprechtheid aan. Dit moge echter dienen om aan te toonen, welk een verwarring Dr W.'s schrijven wekt.

Wij strijken werkelijk geen hard vonnis over hem.

Wij spreken niet van onduidelijk, onwetenschappelijk, onpraktisch, onaktisch, onpaedagogisch.

Wij niten alleen den wensch, dat hij voortaan wat meer de gevolgen van zulke daden overrekenen en er voor oppasse, dat hij zwakken broederen niet worde tot een skandalon, tot een oorzaak van struikelen en dwalen.

Aan de zuiverheid van zijn bedoelen twijfelen wij geen oogenblik.

Wij zullen die tegen wie ook in bescherming nemen.

Maar laat hij nu, waar het hem volgens zijn eigen zeggen door het herderlijk schrijven van de Synode

gemakkelijker gemaakt is om haar beslissingen te aanvaarden, op zijn beurt het ook anderen, die nog bezwaard zijn, gemakkelijk maken om de juistheid van de beslissingen te erkennen.

Door rede en pen kan hij grooten invloed oefenen.

Wende hij die dan allereerst aan om anderen op te voeren tot het plan, waarop hijzelf mede door den Open Brief der Synode gekomen is.

Dat zal meer verhelderend werken dan duizend vragen.

En wat aangaat de kwesties, welke hem nog duister zijn, wij hebben genoeg mannen, met wie hij daarover kan samenspreken. Daarvoor behoeft hij niet bij de Synode aan te kloppen. Ook op andere manier kan hem het licht wel opgaan.

Bezwaarschrift. Dr W. J. A. Schouten.

Dr W. J. A. Schouten, leeraar aan het Gereformeed Gymnasium te Kampen, zond ook een uitvoerig bezwaarschrift aan de Synode, dat van geheel anderen inhoud is.

Wel heeft het punten van aanraking met het gravamen van Dr v. Leeuwen.

Zijn hoofdbezwaar ligt hierin, dat de Synode van Assen geen rekening heeft gehouden met het antieke wereldbeeld.

Over dat antieke wereldbeeld en de sporen daarvan in de Schrift had hij reeds oer gehandeld in een referaat, dat is opgenomen in het „Organ voor Chr. Natuur- en Geneeskundigen".

Hoe hij zich den invloed van dat antieke wereldbeeld op de Schrift denkt en hoe weinig gefundeerd zijn oordeel in deze is, kan onder meer blijken uit het rapport, dat op de Synode werd uitgebracht en dat in ons blad nog niet werd gepubliceerd.

Later verscheen over hetzelfde onderwerp een artikel van Prof. Aalders ter bestrijding van het gevoelen van Dr Schouten.

En het laatste woord is hierover zeker nog niet geschreven.

Slopen er in het rapport, gelijk dat werd afgedrukt in onze dagbladen, een paar kleine fouten in, wij nemen de vrijheid die hier te corrigeren.

Bij de beoordeeling van dit bezwaarschrift moende uw commissie het standpunt te moeten innemen, dat op deze missive slechts in zooverre behoort te worden ingegaan, als ze bezwaar bevat tegen de vier bekende bijzonderheden uit Genesis 2 en 3, waaromtrent de Synode uitspraak deed.

Het eerste bezwaar richt zich tegen „de Schrift-beschouwing der exegetisch-dogmatische commissie". Volgens Dr Schouten is bij de inspiratie der H. Schrift, gebruik gemaakt van het wereldbeeld, de exegese en de historie-beschouwing van den auteur, der heilige boeken. Hieraan zou de bedoelde commissie geen volle recht hebben laten wellevaren.

Hier tegenover merkt uw commissie op: a. wat het zg. antieke wereldbeeld betreft — dat door Dr Schouten niet wordt bewezen, dat dit wereldbeeld bij het te boekstellen van Gen. 2 en 3 den auteur bekend was, en dat daarvan door dezen gebruik is gemaakt; evenmin dat de zintuiglijke waarneembaarheid van de vier genoemde bijzonderheden iets te maken heeft met het zg. antieke wereldbeeld; b. wat de historiebeschrijving der Schrift aangaat, dat door Dr Schouten niet wordt bewezen, dat de historiebeschrijving der Schrift in afwijking van de tegenwoordige niet zintuiglijk waarneembare realiteiten als zintuiglijk waarneembaar voorstelt. Zijn beroep op het geslachtsregister uit Matth. 1; op Hebr. 9:4 en 1 Kon. 8:9, raakt het punt in kwestie niet.

Het tweede bezwaar geldt de uitspraak der Synode aangaande de heide bijzondere Paradijsboomen. Hierin is volgens hem niet voldoende rekening gehouden met het Joodsch-geografische wereldbeeld, dat geen onderscheid zou maken tusschen het hemelsche en het aardse Paradijs.

Dr Schouten verwondert zich, dat de Synode niet heeft weerdigd de beschouwingen van Ildefonce de Vuippens in zijn „Le paradis au troisieme ciel".

Te dezen opzichte is uw commissie van oordeel, a. dat door Dr Schouten niet bewezen wordt, dat „het Joodsch-geografische wereldbeeld" bij het te boekstellen van Gen. 2 en 3 den heiligen schrijver bekend was en dat daarvan door dezen gebruik is gemaakt; b. dat door hem niet bewezen wordt, dat de Schrift het hemelsche en aardse Paradijs vereenzelvigd. De teksten, welke hij als bewijssplaatsen aanvoert: Openb. 14:17; 22:1, 2; 2:7; Hebr. 9:24; 2 Cor. 12:14; Luc. 23:43, zijn allerminst overtuigend. Hij gaat bij de verklaring van die Schriftplaatsen uit van de stelling, welke juist bewezen moet worden. Bovendien past Dr Schouten een exegese toe, welke geen rekening houdt met het onderscheid tusschen de uitlegging van historische gedeelten der Heilige Schrift enerzijds en profetische of apocalyptische gedeelten der H. S. anderzijds; c. dat het niet op den weg der Synode ligt om geschriften niet afkomstig van een lid van een onzer Gereformeerde Kerken en niet aan de Synode geadresseerd, te weerleggen.

Het derde bezwaar gaat tegen de uitspraak der Synode aangaande de slang en haar spreken. Aangevoerd wordt, dat er 2000 soorten slangen zijn, welke onderling onvruchtbaar zijn en alzo niet uit één slangenpaar kunnen zijn voortgekomen; dat alle slangen op haar buik gaan en toch niet ver-vloekt kunnen zijn om een soort, waarmee zij niet in fysisch verband staan; dat het spreken niet een geschapen stem door een dier zonder spraakorganen en spraakzenuwen, bezwaarlijk „het spreken van een slang" kan worden genoemd; dat het spreken der slang in Gen. 3 niet als een wonder verhaald wordt; dat in de voor-exilische boeken de booze macht doorgaans niet diernamen wordt aangeduid, b.v. met dien van bokken (Lev. 17:7; Jes. 13:21; Jes. 34:14).

Two commissie meent daartegenover te moeten stellen: a. dat de Synode niet heeft verklaard, dat er slechts één slangenpaar zou zijn geschapen; b. dat door Dr Schouten niet bewezen wordt, dat de rechtvaardigheid Gods eischt, dat het een schepsel slechts om een ander schepsel vervloekt kan worden, wanneer beide met elkander in fysisch verband (hier zal wel bepaaldelijk bedoeld zijn: genealogisch verband staan); c. dat de Synode over de wijze van het zintuiglijk waarneembare spreken van de slang geen uitspraak heeft gedaan en dat overigens de Schrift ook elders (bijv. 2 Petr. 2:16) een ongewone wijze van spreken evenzeer „spreken" noemt; d. dat zonder in te gaan op het wonderbegrip, niet kan worden volgehouden dat de Schrift alleen dat als wonder verhaalt, wat zij zelf niet evenveel woorden als wonder aanduidt (Gen. 11:7 en andere plaatsen); e. dat, daargelaten de vraag of de teksten welke Dr Schouten tot staving van zijn gevoelen, dat de voor-exilische boeken doorgaans de booze macht onder diernamen voorstelt, door hem juist zijn uitgelegd, een zoodanig gebruik van diernamen toch niet in de historische gedeelten der Schrift voorkomt, maar dat daartegenover de booze macht meermalen „booze geest" en „duivel" wordt genoemd (vgl. o.a. Richt. 9:23, 1 Sam. 16:15, 23; 18:10; 19:9; Deut. 32:17).

Het vierde bezwaar raakt de Dr Geelkerken voorgelegde verklaring. Volgens Dr Schouten was het niet toelaatbaar, dat de dogmatisch-exegetische commissie uit uitdrukkingen van de confessie als „bevende vloed" e.d. de zintuiglijke waarneembaarheid van de vier bekende bijzonderheden als confessioneel bindend afleidde, want dat men dan met evenveel recht op grond van art. 4 der Geloofsbelydenis predikanten zou kunnen veroordeelen, die de mogelijkheid stellen dat het boek Prediker niet door Salomo en de brief aan de Hebreëen niet door Paulus geschreven zijn. Ook gelooft hij, dat de Synode wel degelijk een exegetische uitspraak deed. Eindelijk meent hij dat de Synode voordat Dr Geelkerken een beslissing nam had moeten uitspreken, dat de uitspraken der Synode appellabel zijn aan het Woord Gods.

Uw commissie wijst hier tegenover op het volgende: a. dat de opmerking van Dr Schouten inzake de uitspraak van de Ned. Geloofsbelydenis omtrent de Prediker van Salomo en den brief aan de Hebreëen van Paulus, hoewel zij thans niet behandeld kan worden, toch bewijst dat ook bij uitdrukkingen als bevende vloed e.d. in eigenlijken zin opvat; b. dat de vaststelling van de bedoeling der Geloofsbelydenis der Geref. Kerken speciaal tot de bevoegdheid van de Gen. Synode diert kerken behoort; c. dat in den Open Brief, welke van de Synode is uitgegaan, wordt verklaard, „dat het hier in den grond geen kwestie van exegese betreft, maar dat het hier een zaak van Schriftgelooft geldt. Immers, wanneer de Heilige Schrift ons op zoo onmiskenbare duidelijke wijze mededeelingen doet, als hier het geval is, dan kan men de feitelijke van het medegedeelde niet maken tot een vraagstuk van exegese" (blz. 14) en dat deze verklaring door Dr Schouten niet wordt weerlegd. Zijn beroep op den naam „dogmatisch-exegetische commissie" kan toch kwalijk als zoodanig worden aangemerkt; 6. dat het overbodig mag geacht, dat een Gereformeerde Synode opzettelijk verklaart, dat haar uitspraken appellabel zijn aan de Heilige Schrift, wij verondersteld mag worden, dat elk lid eener Geref. Kerk hiervan doordrongen is; e. dat ten overvloede in het rapport van de dogmatisch-exegetische commissie nog uitgesproken wordt, dat de belydenis altijd appellabel blijft aan de Heilige Schrift (zie Acta, Bijlage XVI, blz. 49). Waar dit van de belydenis verklaard wordt, gekd dit des te meer van een uitspraak, welke slechts een speciale toepassing van de belydenis behelst. Dit rapport was in handen van Dr Geelkerken vóór hij een beslissing nam.

Het vijfde bezwaar is van kerkrechtelijken aard en betreft het afzetten van een deel van den Kerkeraad van Amsterdam-Zuid door de Synode. Door die afzetting zou volgens Dr Schouten op bedenkelijke wijze te kort gedaan zijn aan de rechten der zelfstandige, plaatselijke Kerk van Amsterdam-Zuid. Hij verwijst naar de brochure van Dr van Lankhuizen, maar voert overigens geen gronden aan, waarop zijn bezwaar rust.

Uw commissie meent, dat zij aan haar beoordeeling van deze bezwaren nog iets moet toevoegen. Mag haars inziens op formeele gronden niet over vraagstukken van meer algemeen aard als het antieke en modern wereldbeeld, Schriftbeschouwing en organische inspiratie worden gehandeld, toch kan zij niet nalaten, er op te wijzen, dat er in dit bezwaarschrift een gedachte wordt uitgesproken, waartegen zij ernstige bedenking heeft. Dr Schouten schrijft, dat de wijze van Schriftuitlegging, in het dogmatisch-exegetisch rapport gevolgd (welke hij typeert als de methode van het staat-er-duidelijk en klaarlijklijk) „toegepast op andere gedeelten der H. Schrift leidt tot resultaten, die in strijd zijn met wat God ons op andere wijze, buiten de Openbaring der Schrift geleerd heeft". En iets verder, dat iedere exegese, die de slang in Genesis 3 opvat als een natuurlijke slang „in verband met Genesis 3:14, voert tot een conflict tusschen Gods openbaring in het rijk der natuur en in de Schrift, zoodat zij het waarheidskarakter van Gods Woord aanrandt en mitdeiden in strijd komt met het in art. 4 en 5 der Geloofsbelydenis beleden gezag der H. Schrift". Gaarne vertrouwt uw commissie, dat Dr Schouten het anders bedoelt, maar zooals het in zijn bezwaarschrift staat, is moeilijk een andere gevolgtrekking mogelijk dan dat aan de menselijke kennis van de natuur een gelijk gezag moet worden toegekend als aan de Schrift. Wel noemt hij die menselijke kennis „wat God ons op andere wijze, buiten de openbaring der Schrift ons geleerd heeft" en „Gods openbaring in het rijk der natuur", maar dat kan slechts aanleiding bieden tot verwarring.

God „leert“ niet in de natuur, zooals Hij door de Schrift leert. Hij geeft daarin geen onfeilbare Woordenopenbaring. Ware dit het geval, dan zou die openbaring natuurlijk even gezaghebbend zijn als de Schrift. Maar de zaak staat geheel anders. Wat b.v. het wereldbeeld betreft, dat Dr. Schouten het eerst in het geding brengt. Het was ongetwijfeld een fout zoowel van de Roomsche Kerk bij haar veroordeling van Galilei als van verschillende theologen uit vroeger eeuwen, dat zij de mening waren toegedaan als zou God in de Schrift een wereldbeeld hebben gegeven. Maar het is wellicht een nog veel ernstiger fout, als men meent, dat God in de natuur een wereldbeeld heeft geopenbaard. Wel heeft Hij door Zijn schepping de wereld tot openbaring gebracht, doch een wereldbeeld vormt de menselijke geest zich door zijn waarneming en denken. Nu staan voorzeker ook het menselijke waarnemen en denken onder Gods bestuur. Evenwel biedt dat geen waarborg tegen vergissing en dwaling. Het zoogenamde antieke wereldbeeld kan daarvoor ten bewijze strekken en behoort tot bescheidenheid te manen ten opzichte van het moderne wereldbeeld. En wat onze kennis aangaande de slangen aanbelangt, waarmee Dr. Schouten in deze ook argumenteert. God heeft met de dierenwereld ook de slangen tot aanzijn geroepen. Maar de beschrijving, dat er 2000 soorten slangen zijn, het constateren, dat deze soorten onderling onvruchtbaar zijn en de redeneringen, welke daarop worden gebaseerd, zijn een werk van den menschelijken geest. Wat men nu de menselijke kennis aangaande de natuur welke door natuuronderzoek verkregen wordt, op als een openbaring Gods en plaatst men die als gezaghebbend naast de Schrift, dan stelt men daarmee de menselijke ratio (rede) en de Schrift op één en hetzelfde plan en wordt het rationalisme binnengehaald. Dit moet noodzakelijk voeren tot een conflict tusschen ratio en Schrift, een conflict, waaruit de een zich tracht te redden door voor ratio en Schrift ieder een terrein af te bakenen, waarover beide, elk voor zich, uitsluitend gezag oefenen en alzoo een dualistisch inspiratiebegrip te handhaven, de ander door de Schrift aan een door de ratio beheerschte wetenschap te onderwerpen. Al aanvaardt Dr. Schouten dit standpunt zeker niet tot in zijn consequenties, toch staat de coördinatie, het op één lijn stellen, van de menselijke kennis aangaande de natuur met de Schrift, als leidende gedachte op den achtergrond van heel dit bezwaarschrift. Uw commissie is van gevoelen, dat hij zich hieromtrent niet alleen op zeer onvoorzichtige, maar ook op heelst onjuiste wijze heeft uitgedrukt en dat deze wijze van uitdrukking oorzaak zou kunnen worden van zeer bedenkelijke leeringen.

De conclusies zijn reeds in ons blad opgenomen. Nog een ander bezwaarschrift kwam te dezer zake binnen en wel van Dr. J. P. de Gaay Fortman c.s.

Dezelfde bezwaren werden daarin naar voren gebracht en gelijke argumentatie daarbij gebezigd, maar meer in het kort.

Eén indruk overheerscht hier bij ons alle andere,

HET DAGBOEK VAN PIERRE LOTI

door

Dr. J. W. Marmelstein.

V (Slot)

Loti reist langs den diepen dalketel van den Jordaan en komt aan in de vlakke velden Moabs.

„Deze lage landstreek heeft ook een woestijnachtigen aanblik met haar grijze strepen, spiegelend als velden waarop lava ligt, of waar het steenzout aan de oppervlakte komt; in haar midden een vlak van bijna onwezenlijk groen — de onse van Jericho — en, tegen het zuiden, een onbeweeglijke uitgestrektheid, glad gepolijst als een spiegel, van kleur somber als leisteen; ze begint hier, maar men ziet haar niet eindigen; het is de Dode Zee, vandaag verdonkerd door al de wolken, die er in de verten zijn, door al het loodzware en ondoorzichtige, dat er op het land van Moab rust.

De enkele witte huisjes van Jericho teekenen zich gaandeweg af in het groen der oase, naarmate wij van onze steenachtige, met zonneschijn overgoten toppen afdalen. Ternaauwernood een dorp, zou men zeggen. Klaarblijkelijk is er geen spoor meer van die drie groote en beroemde steden, die elkander op deze plaats zijn opgevolgd en die, in onderscheiden eeuwigetijden, Jericho werden genoemd. Deze zoo volstrekte verwoesting, dat absolute te niet gaan der steden van Kanaän en Idumaë verwarmen en beschamen het menschelek denken. Wezenlijk, over dit alles moet wel een zeer machtige adem van vervloeking en van dood zijn gevangen.

Vooral in Jeruzalem laat de gedachte aan Christus hem niet los, zelfs niet in den nacht. Hoort hoe hij een droom beschrijft, die hem vervult van de lieflijke zekerheid, welke hem zijn gewone denken niet geven kan.

„De reveille, die de Turksche soldaten uit de leuven doen schallen, wekt mij uit een onrustigen slaap. En een droom dien ik had, ontvlucht mij. Hij was begonnen met een gevoel van buitengewone, maar onbestemde angst; iets, dat wellicht niet anders was dan een duidelijker besef van het onherstelbaar heenvlieten mijner dagen, van de vreeselijke en aanstaande uitschraffeling van aardsche banden, van den afgrond, waarin alles verzinkt. En toen, geleidelijk, was de angst van mijn hart

n.l., dat het hoog tijd wordt, dat wetenschappelijke mannen van verschillende fakulteiten hierover eens met elkander konfereeren.

Tevens, dat de urgentie van een natuurwetenschappelijke faculteit aan onze Vrije Universiteit, welke de natuurwetenschap beoefent uit specifiek Gereformeerd beginsel, hierdoor zouneklair wordt geadstrueerd.

Mocht er onder ons volk minder interesse bestaan voor een natuur- en wiskundige fakulteit dan voor een geneeskundige, zoo is een geval als dit wel geschikt, om het besef aan te kweeken en te verlevendigen, dat de beoefening van de natuurfilosofie en wat daarmee samenhangt, minstens even dringend moet geacht.

Indien naar aanleiding hiervan veler oogen voor het gewicht van zulk een fakulteit mochten opengaan, zou de Synode van Assen ook uit dit gezichtspunt zich uitermate verdienstelijk hebben gemaakt.

Voortzetting.

A.s. Woensdagmorgen om 10 uur zal D.V. de Synode van Assen opnieuw samenkomen.

In ons volgend nummer hebben wij nog slechts een paar bezwaarschriften kort te bespreken, waarbij zich dan de indrukken van de nieuwe zittingen als vanzelf aansluiten.

Mogen we nogmaals de opwekking doen hooren, dat de kerken niet moede worden voor de Synode het aangezicht van onzen hemelschen Vader in Christus te zoeken?

GEESTELIJKE ADVIEZEN.

De haardracht onzer vrouwen.

Een onzer lezers, die kapper is van beroep, en het plan opvatte naast zijn heeren ook een damesalon te openen, zit met een moeilijkheid. In verband met zijn uithreidingsplan, kwam hij n.l. voor de vraag te staan, of het hem, als christen, straks wel geoorloofd zal zijn, vrouwen en meisjes, die dit wenschen, het haar te knippen naar de laatste mode (polka-haar en bobbed-hair). Hij vraagt n.l. dat deze mode in strijd is met 1 Cor. 11:15, en dat een kapper die zich in haar dienst stelt, in strijd komt met Gods Woord. Hij vraagt nu m'n oordeel, of dit werkelijk zoo is, of dat misschien de handeling in zulk een geval geacht kan worden geheel en uitsluitend voor rekening te komen van hem of haar, die haar vordert.

Wat dit laatste betreft, is m'n antwoord natuurlijk een beslist „neen“.

Een mensch handelt bij al wat hij doet — de gradaties naar gelang van de verhoudingen waarin en de omstandigheden waaronder hij handelt, nu buiten rekening gelaten — altoos op eigen verant-

weggesmolten in een gebed: Christus was weergevonden, de Christus van het Evangelie, en met heel mijn schamele ziel zink ik weg in Hem, evenals die pelgrims, die hun uitgeput lichaam laten neervallen op de vloerstenen van het Heilige Graf — en het deerde mij niet meer, dat al wat van de aarde is, op de aarde de daerniswaardig einde vindt, — vernietiging was er niet meer, noch stof, noch dood; — ik had bereikt de haven van de eenige en onuitsprekelijke kalmte, de absoluut veilige schuilplaats, in de volstrekte gewisheid van het eeuwig wederzien, het leven en het licht.

De Turksche hoornblazers deden buiten hun eigenaardige muziek schallen. Mijn gebed vluchtte van mij, verdween in de sfeer van het onwezenlijke, van het onmogelijke, mij achterlatend in de helderheid, die men heeft elken dag als het leven weer begint, maar die nu scherper en onverbidderlijker was dan ooit.

Het laatste hoofdstuk van Jeruzalem heeft als motto de latijnsche woorden, waarin de Christelijke kerk van alle eeuwen haar laatste, opperste en eenige hoop uitdrukt: O crux, ave spes unica.

Loti had de laatste week van zijn verblijf in Jeruzalem doorgebracht in groote verkilling. In den loop der bezoeken, die hij gebracht had aan de verschillende heiligdommen, had hij zijn hart voelen verstijven. Hij had gewacht op iets onbestemds, iets dat hij zelfs niet meer hoopte. En niets was gekomen.

Jaren terug, in Frankrijk zijnde, had hij zich voorgenomen, een nacht door te brengen in den hof op den Olijfberg, op de eigen plaats, die getuige was geweest van de onuitsprekelijke zielsbemaardheid van onzen Heiland.

Op die geheel eenige plaats had hij zijn hoop gevestigd, zijn totaal onberedeneerde hoop. Hij had gedacht, dat hij in Gethsemane minder ver van den Christus af zou zijn, dat daar, misschien, zijn nood zou worden gekend en verstaan, en, dat hij van Hem een glimp zijner openbaring zou hebben.

Dat bezoek nu stelt hij uit, van dag tot dag; eindelijk gaat hij er heen met een hart van ijs en van metaal, hij gaat er heen, meer omdat hij meent, het aan zichzelf verplicht te zijn, uitsluitend om iets te doen, waarover hij lang heeft gemijmerd.

En, als ook deze bedevaart onvruchtbaar blijft, raakt zijn hart vol van bitterheid, bijna van wrok jegens dien Christus, dien hij verwachtte zonder

woordelijkheid. En elke gedachte, alsof wat men doet in zijn dagelijksch beroep, of, wat op hetzelfde neerkomt, om het lieve brood, op dezen regel een uitzondering zou maken, mag onder ons geen oogenblik worden geduld.

Het „goddelijk beroep“ (Huwelijks-formulier), dat de bijzondere vorm is, waarin we den wil onzes Gods hebben te doen (Zondag 49 van den Heidelberg), is wel de erbarmelijkste verontschuldiging voor wat tegen den wil Gods ingaat.

Als daarom het dragen van polka-haar of bobbed-hair door onze vrouwen en meisjes, als zonde moet veroordeeld worden, zou geen kapper naar deze mode mogen knippen.

Alles komt er dus op aan, of het dragen van kort afgesneden haar bij onze vrouwen en meisjes al of niet zonde is voor God.

De vraag is heusch niet belachelijk, al heeft de combinatie van „bobbed-hair“ en „geestelijke adviezen“ meer dan één onzer lezers en lezeressen misschien even met een „nu, nu!“ het hoofd doen schudden.

Zooals de Schrift den vorm nooit als iets onverschilligs behandelt, acht ze ook de uiterlijke verschijning van onzen persoon, en zelfs wat we met een uitheemsch woord ons „toilet“ noemen, niet zonder betekenis. En evenmin als op welk ander gebied ook, gedooft ze hier tegenspraak tusschen wezen en vorm, tusschen het innerlijke en het uiterlijke.

De teksten, waarin de Heilige Schrift, evengoad die des Nieuwen als die des Ouden Testaments, aandacht geeft aan wat tot ons toilet behoort zouden een heel lijst vormen. En ik denk, dat het hoog tijd wordt voor ons christenen, om tot het besef te komen, dat we ons vooral op dit terrein, een vrijheid hebben aangematigd, die angstig veel gelijkt op het „laat ons hunne banden verscheuren en hunne touwen van ons werpen“ uit Psalm 2.

De vraag, die ons hier bezighoudt, werd dan ook, heel begrijpelijk, reeds lang geleden aan de orde gesteld en vond reeds menige beantwoording.

Onder meer schreef Ds Knap er over in „t Schouwvenster“, en A. M. in „Christelijk Vrouwenleven“ (Mei en Juli '26).

Ik geef vrager den raad deze artikelen te lezen. Doch ik wil hem ook met genoege m'n eigen gedachten hierover in 't kort zeggen.

Natuurlijk dacht hij bij de vraag, of kort-afgesneden haar voor een vrouw al of niet geoorloofd is, aanstonds aan 1 Cor. 11; voor zoover ik weet het eenige deel der H. Schrift, dat hier in aanmerking komt.

Doch met dat in aanmerking-komen zit het dan wel een weinig anders dan, gezien het gebruik, dat ze van vs 1-5 van dit hoofdstuk maken, velen zich voorstellen.

te gelooven in Hem, zonder zelfs te hopen op Hem.

Maar, den laatsten middag van zijn verblijf in Jeruzalem, bestijgt hij, schier onwillekeurig, de trap naar de kerk die verrijst op Golgotha. In plaats van daar een prikkel, een sensatie te zoeken, geeft hij zich over aan het schouwspel van de kinderlijke vroomheid der arme lieden, die gekomen zijn uit alle hoeken der aarde, om Jezus te aanbidden op de plaats zelve, waar hij den losprijs heeft betaald van hunne zondige zielen.

„In de kapel, waarin de atmosfeer als doortrokken is met de zachte weekheid der tranen, die hier eeuwenlang vergoten zijn en der gebeden, die hier eeuwenlang gestameld zijn, breng ik mij voor den geest, die dingen welke ik reeds honderdmaal overdacht heb....

Maar, om te aanbidden zonder te begrijpen, zooals deze eenvoudigen die hier komen — en die de wijzen en de verstandigen dezer wereld zijn — is ongetwijfeld een kracht tot aanschouwen en een drift des harten noodig, die zij nog hebben en die ik niet meer heb....

Achter mij hoor ik een eigenaardig bonzen op de marmeren vloertegels: een oude man met zijverwit haar ligt daar geknield en hij heukt met zijn voorhoofd tegen den grond.

En opeens staat hij weer op, de handen ineen geknepen, met tranen op zijn holle wangen, met oogen wijd starend in een uitdrukking van bovenaardsch, vreugdevol vertrouwen. Het is een grijsaard, wiens krachten vergaan zijn, wiens aschgrauw gezicht reeds de aanraking vertoont van den dood, maar op dit oogenblik is hij verheerlijkt en, ten spijt van zijn leelijkheid en zijn aftakeling, is hij geworden een figuur van triomfeerende schoonheid. Op het uur van de onafwendbare verwoesting, bouwval die hij is, heeft hij zich met de handen kunnen vastklammen aan iets, dat straalt in eeuwig gloed; hij, de oudvader, wiens lichaam wegzinkt in vernietiging, voelt, dat hij ze hierboven weer zal vinden, zijn zonen of zijn kleinzoonjes — een of ander lokkig kinderkopje.... O! hoeveel zegen en hoeveel heerlijkheid liggen er in het geloof! Zij, die zeggen: „de illusie is zoet; ja, maar het blijft een illusie, dus moet men haar verbanen uit de harten der menschen“, doen even onzinig als zij, die pijnstillende of kalmeerende geneesmiddelen willen weg doen, onder voorwendsel, dat hun uitwerking op zal houden bij de introde van den dood.